

9. Стисло Т.Р. Структуризація інформаційного простору цифрової бібліотеки з допомогою орієнтованих графів / Стисло Тарас // Теоретичні та практичні аспекти побудови програмних систем (ТАAPSD'2009) : тези доп. шостої міжнар. конф. (8-10 груд. 2009). – К., 2009. – С. 108-109.
10. Стисло Т.Р. Структуризація процесу видобування інформації в цифровій бібліотеці університету / Т.Р. Стисло, О.Р. Стисло // Математичне та програмне забезпечення інтелектуальних систем (MPZIS-2010) : тези доп. VIII міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ : Нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2010. – С. 218-219.

ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ВУЗІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ТРАДИЦІЙНІ КРИТЕРІЇ ТА СУЧАСНІ ВИМОГИ

Тачинська О. Б.

Науково-технічна бібліотека

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Розглянуті питання щодо формування фондів бібліотеки на сучасному етапі.

Ключові слова: бібліотечні фонди, книжкова продукція, джерела постачання, книго забезпеченість.

Бібліотека, згідно Закону про вищу освіту, є обов'язковим структурним підрозділом університету, а її фонд повинен відповідати вимогам стандартів освітньої діяльності [1].

Фонд вузівської бібліотеки – це головне джерело задоволення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів, працівників ВУЗу, основа її функціонування. Він повинен залишатись збалансованим як за змістом, так і за розмірами, тобто постійно якісно оновлюватись, майже не змінюючись кількісно. Але в умовах обмеженого фінансування гостро постає питання про підбір і використання джерел знань, які мають найбільшу інформаційну цінність. Тому бібліотеки постійно ведуть пошук найбільш вигідних постачальників книжкової продукції, перш за все, з економічної точки зору, і укладають з ними угоди для придбання профільних видань. Так, у 2014 році були підписані угоди з видавництвами «Ліра-К», «Знання України», «Компанія СМІТ», Фірма «Періодика» (м.Київ), ПП «Новий Світ – 2000», НІЦ «Леонорм»

(м. Львів), видавництвом НУ «Львівська політехніка», «Університетська книга» (м. Суми).

З іншого боку, у навчальних планах майже половина робочого часу відводиться студентам на самостійну підготовку, а це означає роботу з підручниками, навчальними посібниками, методичною літературою, періодичними виданнями.

В цих умовах залежність навчального процесу від його забезпеченості навчально-методичною, довідковою і науковою літературою очевидна.

Книгозабезпеченість навчального та наукового процесу університету є одним з головних завдань роботи бібліотеки університету, зокрема. відділу комплектування та обробки літератури. Точний облік усіх нових надходжень до бібліотечного фонду за навчальними дисциплінами дає можливість аналізувати політику комплектування, а для університету дані цієї статистики мають одне з вирішальних значень під час акредитації кафедр та дисциплін. Тому бібліотека керується принципом формування фонду відповідно до рекомендацій кафедр.

Науково-методичне забезпечення навчального процесу – це сукупність документів, наукових, навчальних, методичних матеріалів, які описують зміст, встановлюють структуру, визначають результат, регламентують перебіг навчального процесу. Основними компонентами науково-методичного забезпечення навчального процесу є:

- програми всіх видів практики;
- підручники та навчальні посібники;
- методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- матеріали поточного та підсумкового контролю;
- методичні матеріали для самостійного опрацювання студентами фахової літератури, написання курсових, дипломних робіт та проектів.

Існує думка, що через розширення переліку основних компонентів науково-методичного забезпечення навчального процесу можна скорегувати безсистемність в організації студентами самостійної роботи.

Особливого значення надають навчально-методичному комплексу дисципліни – комплексу спеціально розроблених матеріалів, що є цілісним утворенням, і забезпечує опанування студентами певної навчальної дисципліни.

Навчально-методичний комплекс з дисципліни містить:

- підручник, навчальний посібник або конспект лекцій;
- матеріали до семінарських, практичних, лабораторних занять та самостійної роботи студентів;
- контрольні завдання з навчальної дисципліни – методичні вказівки для студентів

щодо виконання індивідуальних завдань, курсових, дипломних робіт тощо.

На виконання вимог Міністерства освіти і науки України, при проведенні ліцензування враховують наявність друкованих підручників і навчальних посібників, авторами яких є штатні викладачі ВУЗу. Крім того, існує «Положення про видавничу діяльність», згідно якого у вузівські бібліотеки повинен направлятись будь-який документ, виданий ВУЗом. Тому мала б спостерігатись тенденція до збільшення кількості вузівської друкованої продукції. Та, як свідчать дані таблиці 1, реальні находженн з видавництва «Факел» (одного з головних джерел комплектування бібліотеки) зменшились від 21330 примірників у 2003 році до 1684 примірники в 2014 році.

Рис.1 Надходження літератури (в примірниках) з видавництва «Факел» за 2003-2014 роки

Ситуація, що склалася, пов'язана, з одного боку, зі зростанням вартості витратних матеріалів. З іншого боку - в зв'язку з розширенням можливостей використання комп'ютерних технологій - в НТБ створенв електронна бібліотека методичних вказівок і конспектів лекцій з багатьох дисциплін.

Електронний варіант видання, приєднаний до дисципліни, дає 100% забезпеченість, навіть при повній відсутності паперових примірників. З більше як двох

тисяч (2483 назви в тематико-типологічному плані) навчальних дисциплін 45 забезпечується електронними варіантами видань основної літератури. Щодо методичних вказівок, то 473 дисципліни (а це приблизно п'ята частина) забезпечені електронними варіантами.

В ході реформ зі структури джерел комплектування було практично виключене таке джерело комплектування, як документообіг. Звичайно, в умовах дефіциту фінансування видань для обміну залишається все менше. Але, на думку спеціалістів, документообмін має перспективу, оскільки зростає інтерес до видань минулих років, а саме вузи є власниками і виробниками цінного продукту – малотиражних друкованих документів. Тому бібліотекам необхідно відбирати для обміну частини тиражів вузівських періодичних видань, різноманітних збірників, навчально-методичних посібників[3].

Не варто недооцінювати такого джерела комплектування, як дарчі. З одного боку, дарувальників необхідно заохочувати і стимулювати, з іншого – чітко визначити критерії приймання дарчих з метою запобігання засміченню фонду непрофільними документами [2]. В 2014 році від дарувальників наша бібліотека отримала 1238 примірників книг (порівняно з 1166 примірниками – у 2010 році), а з початку 2015 року вже надійшло 450 примірників подарованих видань, в основному, від колишніх працівників університету.

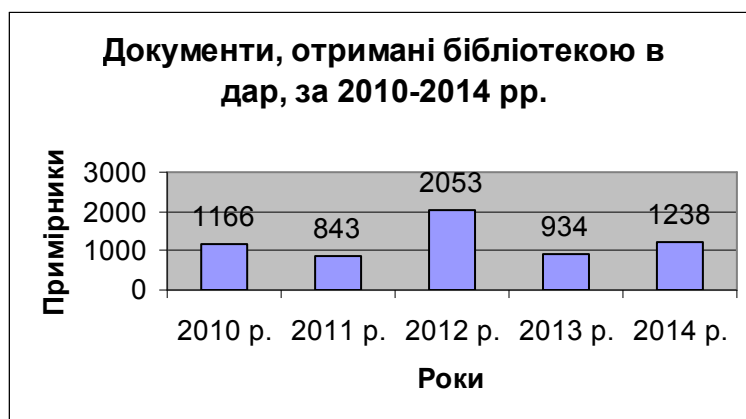

Рис. 2 Надходження до бібліотеки документів, отриманих в дар, за останні 5 років

Підвищується ефективність такого джерела комплектування, як читачі бібліотеки, які повертають нанесені фондам збитки. Втрачені видання компенсуються шляхом заміни рівноцінними профільними виданнями (аналогічним документом - назва, вихідні дані співпадають; новішим перевиданням на заміну документів, які є в бібліотеці в 1-2 примірниках і користуються попитом; виданням, що визнано працівником, який проводить заміну, рівноцінним за змістом, вартістю і є необхідним). Соціально-

економічна і гуманітарна література, що приймається замість втраченої та пошкодженої, повинна бути за останні 2 роки видання, література з інших галузей знань - за останні 5-7 років видання. За рахунок цих надходжень бібліотека нарощує інформаційну складову.

Фонди вузівської бібліотеки включають в себе і неопубліковані документи – дисертації і автореферати. Враховуючи їхню наукову цінність та актуальність, інформацію про них відображають в систематичному каталозі та в каталозі авторефератів дисертацій. За останні роки збільшилась кількість дисертацій, що надходять до бібліотеки (рис.3).

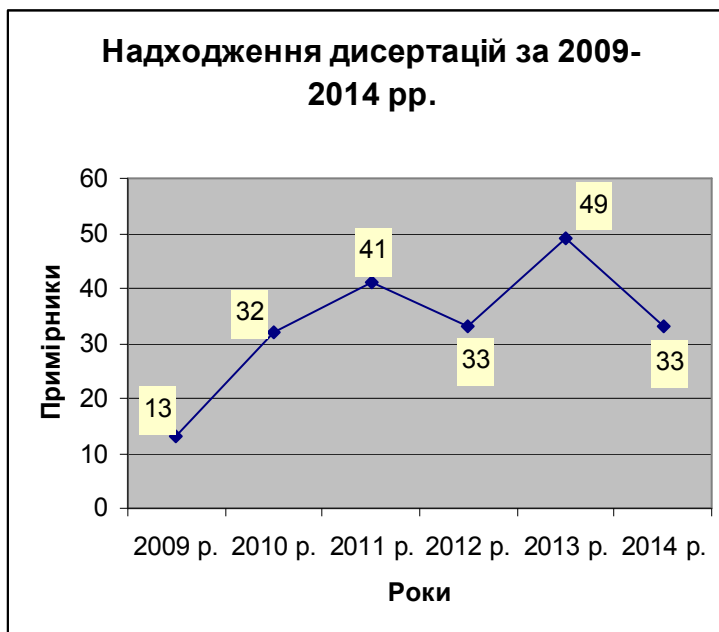

Рис. 3 Надходження дисертацій

Фонд бібліотеки поповнюється періодичними виданнями. Про важливість цього джерела комплектування свідчить зростаючий інтерес до нього всіх категорій користувачів, адже періодика є оперативним, а в деяких випадках чи не єдиним джерелом отримання інформації з окремих питань. На даний час сформовано оптимальне ядро періодичних видань, яке забезпечує запити користувачів. Та через несвоєчасне проведення коштів Головним управління державної казначейської служби бібліотека в останні роки втрачає початкові номери обласних, всеукраїнських та зарубіжних видань.

Вирішуючи питання про використання електронних версій періодичних видань, бібліотека повинна проводити відповідну роботу і цілеспрямовано вивчати [4]:

- переваги електронних видань в порівнянні з традиційними формами;

- економічні затрати на комплектування традиційних і електронних фондів;
- якість інформації.

Механізм поширення електронних і друкованих періодичних видань практично однаковий. Деякі видавництва надають перевагу прямим зв'язкам з бібліотекою, але не виключають співробітництва з підписними агентствами, інші надають право розповсюджувати електронні видання посередникам.

Серед переваг електронного періодичного видання слід зазначити:

- зручність роботи з електронними текстами – копіювання, формування власних файлів;
- спрощення пошуку необхідної інформації;
- можливість надання постійного доступу до відкритих ресурсів;
- скорочення затрат на збереження видань.

Але практичний досвід висвітлює недоліки електронних журналів, зокрема, - невелика кількість користувачів старшого віку з числа професорсько-викладацького складу, що зумовлено фактором консерватизму.

Загалом, джерела комплектування у 2014 році залишались традиційними.

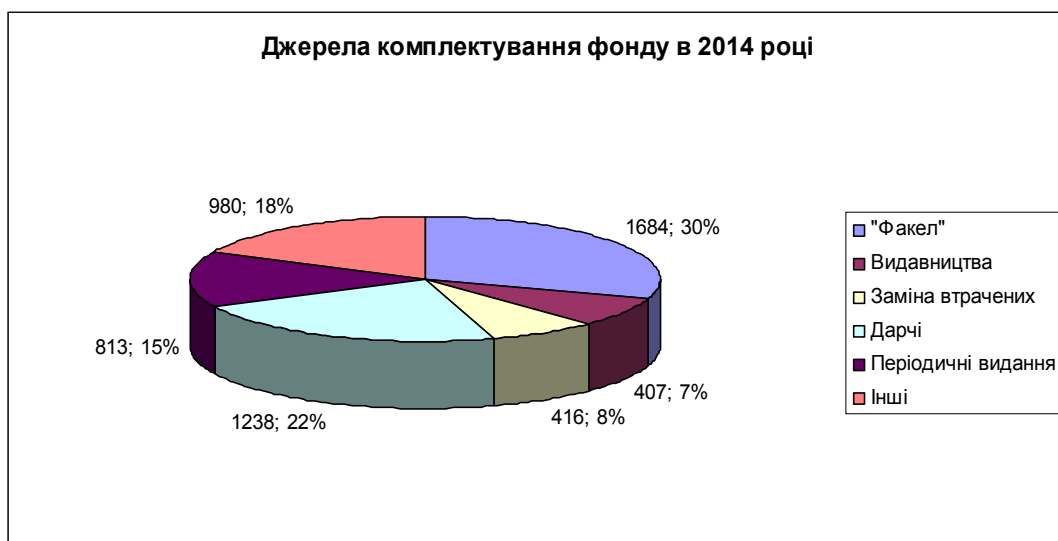

Рис. 4 Джерела комплектування

Варто зауважити, що комплектування останніх років характеризує тенденція до зменшення кількості паперових видань. Цьому є об'єктивні причини. По-перше, в час інформаційних технологій наявність електронного видання робить можливим одночасний доступ до нього необмеженої кількості користувачів. Тому керівництво університету, з

метою економії коштів, націлює бібліотеку на придбання 3-5 примірників певної назви. Дедалі важче стає зацікавити кафедри переглядом каталогів видавництв. Така пасивність зумовлена певною недовірою викладачів щодо можливості придбання необхідної кількості літератури.

Крім того, Головне управління державної казначейської служби у попередні роки затримувало на невизначений час оплату, а, відповідно, і отримання літератури.

Таким чином, поточне комплектування бібліотечного фонду відчуває на собі всі ускладнення періоду, який характеризується економічною кризою в державі, відсутністю стабільного фінансування бібліотек, знищенням державної системи книговидання і книгорозповсюдження на основі попередніх замовлень. Все це дуже ускладнює процеси комплектування і робить неможливим перспективне планування їхнього розвитку.

Проте відбувається адаптування до нових умов, утверджуються шляхи виживання в сучасних реаліях.

Змінюється і роль наукової бібліотеки в системі комплектування, завданням якої стає не тільки створення власних фондів, але й забезпечення доступу до нової інформації шляхом мережевих технологій. Тому все частіше піднімається питання про те, чи витіснить електронна продукція традиційні паперові носії. В усьому світі актуальним напрямом є вивчення способів узгодження, поєднання комплектування фондів друкованими електронними джерелами.

Доцільно звернутися до зарубіжного досвіду [4]. Одним з напрямів виявлення запитів на електронні книги є порівняння даних про затребуваність одних і тих самих назв, доступних як в електронному, так і в друкованому вигляді. Результати досліджень, проведених в навчальних закладах Пенсильванії, свідчать про те, що потрібно з великою обережністю говорити про повну відмову від друкованих джерел на користь електронних. Наведений ними аналіз показав, що затребуваність аналогічних колекцій практично однакова: 37% найменувань – продукція в друкованому вигляді, 38 % - в електронному.

Аналогічні дослідження проводились в Університеті Окленда, де розглянули запити на масив з 219 друкованих книг, які були доступні і в електронному вигляді. В результаті виявлено: 53 видання затребувані в друкованому вигляді, і тільки 34 – в електронному. Дослідження бібліотеки університету Денвера показали, що тільки 7,1% користувачів читають електронну книгу повністю, 56,5% - потрібна частина або окрема глава, а 36,4% проглядають початкові або одиничні сторінки. Також було виявлено, що 60% опитаних віддають перевагу друкованій версії, виняток – побіжний перегляд видання, 80% респондентів віддали б перевагу вибору між двома форматами. Крім того, були

зроблені висновки, що поява в бібліотеці електронних видань не має значного впливу на затребуваність друкованих – популярні книги користуються попитом в обох варіантах. Багато книг з електронних колекцій не використовується зовсім. Більше того, якщо книгу не запитували в друкованому варіанті, то вона не популярна і в електронному.

Широко проводились дослідження, спрямовані на аналіз використання власних традиційних друкованих фондів з метою їх зменшення і вивільнення місця, розширення інших форм обслуговування. На перший погляд, видавці сьогодні надають широкі можливості для використання електронних ресурсів, що демонструє як зарубіжний, так і вітчизняний досвід, однак реалізувати дані можливості можна тільки при наявності належного фінансування.

Трансформація сучасних наукових бібліотек і заміна друкованих джерел у фонді електронними пов'язана з великими затратами праці і фінансів, а нерідко і розчаруванням тих, хто втягнутий в цей процес.

Незаперечним фактом є те, що настає нова інформаційна епоха. Бібліотека допомагає читачеві отримати інформацію незалежно від того, чиє вона в її фондах, чи знаходиться в мережі Інтернет. Головне, її знайти або допомогти в її пошуку. Швидко розвивається ринок повнотекстових електронних видань, і перед фахівцями постає питання: друкована чи електронна книга? Деякі переконані, що друковані видання мають зникнути. Але чи готові українські видавці і книгорозповсюджувачі надати нашому читачеві необхідний репертуар електронних видань?

Крім того, вчені довели, що у тих, хто не читає звичайну книгу, різко знижується обсяг оперативної пам'яті, хоча, з іншого боку, електронна книга – це інноваційне явище, яке демократизує можливість процесу читання у різних груп людей.

Що ж стосується рідкісних фондів, які знаходяться в книгозберіганні, то сама бібліотека оцифровує і створює власний інформаційний продукт, щоб надавати його читачеві. Це дозволяє забезпечити належне зберігання оригіналів рідкісних видань.

Таким чином, на сучасному етапі ми маємо справу з так званими "гібридними бібліотеками", у яких поєднуються елементи традиційних і цифрових бібліотек, співіснують традиційні та цифрові фонди, а також є можливість необмеженого доступу до розташованих цифрових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.14 №1556-VII //Офіц. вісн. України. –

2014. - № 63. – С. 7-90.

2. Савина Е.А. Система источников комплектования документных фондов региональных вузовских библиотек на рубеже XX и XXI вв. Ч. I // Науч. и техн.б-ки. – 2011. - № 7. – С. 27-34.

3. Савина Е.А. Система источников комплектования документных фондов региональных вузовских библиотек на рубеже XX и XXI вв. Ч. II // Науч. и техн.б-ки. – 2011. - № 8. – С. 70-82.

4. Каленин Н.Е., Слащева Н.К. Комплектование фондов библиотек: печатные или электронные источники? // Науч. и техн.б-ки. – 2013. - № 7. – С. 21-31.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ НАПОВНЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ БІБЛОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ «ACTA DIURNA»

Фігель О. М.

Наукова бібліотека

Львівського національного університету ім. Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню проблеми щодо збереження фондів періодики та необхідності створення спільного загальнодержавного каталогу періодичних видань з фондів бібліотек України різного рівня та статусу.

Науковою бібліотекою ЛНУ ім.Івана Франка був започаткований проект електронного репозитарію газетних видань до 1945-го року – “Acta Diurna”. Електронний каталог в даному проекті застосовується не лише для створення широкого інформаційно-пошукового контексту для користувачів, але й для з’ясування комплектності та стану збереження документів, які у перспективі можуть бути розміщені в репозитарії, а також, визначення перспектив наступного оцифрування.

Ключові слова:

Періодичні видання XIX - поч. XX ст., електронний каталог газетних видань, електронний репозитарій, бібліографічний опис.

Основою діяльності кожної бібліотеки є її фонд, який відображає історичний шлях формування установи. За період свого існування бібліотеки зосереджують вагомі надбання інтелектуальної думки з усього світу.